

„ПРОЗОРЕЦ” - АТАНАС ДАЛЧЕВ

(анализ)



Отдавна вече литературните изследователи са преброили, че в стихотворенията, които ни е оставил Далчев – 74 на брой, думата прозорец се среща 32 пъти. Първата му стихосбирка също е озаглавена „Прозорец”. Всичко това ни кара да се взрем в този предметен образ с повече внимание, да потърсим зад веществената му конкретност онзи засекретен смисъл, който Далчев придава на сетивният свят около себе си. Древните египтяни вярвали, че през очите се вижда същността на човека. Затова всички египетски фигури

са с изрисувани очи, докато гръцките и римските в повечето случаи са като слепи. Дали прозорецът при Далчев не заменя очите при древните египтяни? Може би! Строго предметният образ прозорец се е трансформирал в условен символ или просто е възприел символна роля, още повече че в ежедневната реч се е наложил изразът „прозорец към света”. За лирическия субект в Далчевата поезия, затворен зад стените на стаята, при книгите, прозорецът е почни единствената реална връзка с живота – настояще и много повече минало.

Перфектен живописец на видимото възприятие, в това стихотворение поетът рисува заскреженото стъкло с изящността на естет съзерцател. Като видение минават пред очите му силуетите на „мойто братче и моята сестра”, които се появяват миражно и изчезват в пространството сред белия сняг. От този свят ли са те, или от някой друг? Живи ли са те, или вече не? Откъде идват и на къде отиват? Така ли минава пред очите ни целия живот – подобно на техните силуети? Това са незададени пряко въпроси, но струящи от миражната картина. Поезията на Далчев е изпълнена с неизказани въпроси, почти реторични, защото отговорът е заложен в самите творби, в цялата поезия на твореца. Отминава светът – като представа за всичко скъпо, близко и далечно, което си отива, преди още да е видяно. Реално ли е то или въображаемо?

Кристалната изчистеност на фразата и поетическият образ напълно хармонират с фантастично приказната картина. Там, зад прозореца, са чудесата на живота, лирически разгърнати като поетична митологичност: „вълшебната птица с лъчезарните златни пера”. Дори поетическата игра с числата три и седем ни отвежда към приказната традиция: трикратните повторения: „мойто братче и моята сестра”; вариантно „бяла гора от сребро”, „посребрената бяла гора”, „сребърна бяла гора”; седем дни търсят вълшебната птица, седем пъти се повтаря думата сребро. Това е едно от малкото красиви романтични видения в поетическия свят на ранния Далчев.

Пред поезията не се поставят конкретни въпроси, още по малко се търси конкретен отговор. И все пак. Тази приказна картина дали е предметният копнеж на лирическия субект, или опит да се докосне до тайнствената красота на света? Полет на въображението? Каприз на фантазията? Или връщане към светлата наивност на детството, което единствено може да повярва и във вълшебството на света, и в красотата.

Лирическият субект е сам зад прозореца. Той е свидетел съзерцател, не участник в пиршеството на живота. Не той търси „вълшебната птица“, той само наблюдава. Сякаш поетът ни внушава – всичко е преходно, дори виденията. Ледената феерия на зимния стъклопис угасва, светът отново е обикновено предметно конкретен: „и отново изникват къщата/ и изплува познатият път“. Позицията на съзерцател при Далчев е духовна нагласа, а копнежът по красота и добро – нетленен живец.

=====

и още.....

В стихотворението „Прозорец“ един поглед през „нашето зимно стъкло“ - т.е. през процепа към друг свят - и познатото „То не е, то не е сякаш същото“. Сребърна гора, мрежа от сребърни клони, две прегърнати деца, които дирят вълшебната птица със златни крила:

*Те вървят върху сребърен път
и под мрежа от сребърни клони,
посребрени листа се отронват,
дъждове от листа ги ваят.*

Това е друг свят, който веднъж роден от съзнанието, заживява своя неподвластен на него живот. Светът на вълшебните детски спомени, видян в сиянието на „капки сребро“ и „златни пера“. Далчев повтаря един и същ цвят или дума (в това стихотворение „сребро“ се употребява седем пъти) е съществена особеност на неговия поетически стил. Това е тип изразност, която Никола Георгиев определя като „поетика на намерения израз и смисъл“. Езикът на Далчевата поезия е показно несложен, подчертано неусловен, чужд на властващата дотогава стихова риторика, пестелив в ефектите на метафоричността. Това е като че ли език с ясни връзки, посочващ видимостта на действителното. Неговата образност би могла да се определи като „ефект на шоките сравнения“: ръжда „като кръв“, - „зловоние към небесата като молитвен тимпан“, стъпки „като вопли“, сенки „като локви“, врани „като черен венец“, залез „като домати“, стени „като че с белези от струпеи“ и пр.

Поетическият свят на Далчев се разклонява в множество измерения. Той прониква от другата страна на огледалото, превръщайки се в шега и приказка. В поезията на 20-те години Атанас Далчев е този, който приложи законите на една нова естетика - на грозното. Всъщност по-точно е да се каже, че след него литературата разбра относителността на понятието „красиво“, неговата историческа капсулираност. Чрез поезията на Далчев поетическото съзнание на 20-те години разкри култа (или може би естетическата си слабост) към болезненото и некрасивото. Без да обявява открито, че това е новото лице на красотата, Далчев създаде един властно привличащ поетически свят на „разкривени болни усмивки“, „с петна от мухи и с бразди от прахът и дъждът“, „потъмнял и разкалян“, с „локви от мръсна вода“ и „стари мършави кранти“. Болезненото сияние на жълтия цвят обгръща творбите от първата му книга, а със странното влечение към смъртта завършва всяка от тях. Такава е изразността на

новата естетика в стихосбирката „Прозорец“. Показателно е, че в поетическа книга, която деестетизира действителността, точно творбата, подобна на сън, на вълшебна приказка, дава заглавие на цялото. Реалният свят в своята грозота и бедност е оспорен от фантазното. В наивната чистота на детския поглед, в сърцето, недокоснато от живота, светът се спасява, става друг - „сребърен“, „бял“ и приказен. Това е всъщност култът на литературата на 20-те години към примитива, към наивитета и алогизма на детското светоусещане. Ето защо „Прозорец“ - творбата, чиято поетическа същност най-малко съответства на тази на книгата като цяло, ѝ дава заглавието си, назовава я на принципа на изключението, което ще стане правило в по-късните стихосбирки на Далчев.